

Rahimova Matluba,
“Oila va xotin qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti”
tayanch doktoranti
rahimovamatluba3759@gmail.com

YOSH QIZLARNI OILAGA TAYYORLASHDAGI ASOSIY JIHATLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada sogʻlom oilalarni tarbiyalash, yosh qizlarimizni har tomonlama oilaga tayyorlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, oilalar barqarorligi hamda farovonligi, global miqyosda uning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va psixologik oʻlchovlari, yangi oilaning shakllanishi, yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishiga taʼsir qiluvchi yordamchi omillar koʻrsatilgan va tahlilga tortilgan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы воспитания здоровых семей и подготовки наших молодых девушек к семье во всех аспектах. Также показаны и проанализированы вспомогательные факторы, влияющие на стабильность и благополучие семьи, ее политическое, экономическое, культурное и психологическое измерения в глобальном масштабе, формирование новой семьи, адаптацию молодых невест к семейной жизни.

Annotation. This article covers the issues of raising healthy families and preparing our young girls for a family in all aspects. Also, auxiliary factors affecting the stability and well-being of families, its political, economic, cultural and psychological dimensions on a global scale, the formation of a new family, and the adaptation of young brides to family life are shown and analyzed.

Tayanch soʻzlar: oila, nikoh, yosh qizlar, kelin, kuyov, jamiyat, moslashuv, psixologik oʻlchov, hissiy oʻlchov, maʼnaviy farovonlik, oila dinamikasi, oila farovonligi.

Ключевые слова: семья, брак, молодые девушки, невеста, жених, общество, адаптация, психологическое измерение, эмоциональное измерение, духовное благополучие, семейная динамика, семейное благополучие.

Keywords: family, marriage, young girls, bride, groom, society, adaptation, psychological dimension, emotional dimension, spiritual well-being, family dynamics, family well-being.

Kirish. Sogʻlom oilalarni tarbiyalash, yosh qizlarimizni har tomonlama oilaga tayyorlash ijtimoiy taraqqiyot va davlat siyosatining muhim yoʻnalishi ekani yaqqol namoyon boʻlmoqda. Oilalar farovonligi va yosh avlodni samarali tarbiyalash koʻplab oʻlchovlarni, shu jumladan, psixologik, hissiy va maʼnaviy farovonlikni oʻz ichiga oladi.

Yosh qizlarni hayotning turli sohalarida rivojlanishi uchun zarur boʻlgan bilim va koʻnikmalar bilan taʼminlashga qaratilgan mustahkam qoʻllab-quvvatlash tizimlari hamda taʼlim dasturlarini yaratish muhim ahamiyatga ega. Oilalarning yaxlit rivojlanishini targʻib qilish va bu jarayonga maʼnaviy elementlarni kiritish bir xil darajada muhimdir.

Oila birligi va boshqa muhim ijtimoiy tuzilmalarning obroʻsini oshirish boʻyicha harakatlar doimiy boʻlishi kerak, chunki bu nafaqat jamiyatda tegishlilik va maqsad tuygʻusini rivojlantiradi, balki umumiy ijtimoiy farovonlikka ham hissa qoʻshadi. Oilalar farovonligiga ustuvor ahamiyat berish va uygʻun yashashni qoʻllab-quvvatlovchi qadriyatlarni mustahkamlash orqali barqaror va uygʻun jamiyat uchun poydevor qoʻyiladi.

Maqsad va uni asoslash. Darhaqiqat, oilalar barqarorligi va farovonligi global miqyosda siyosiy, iqtisodiy, madaniy va psixologik oʻlchovlarni qamrab oladi. Nikoh chuqur va mazmunli voqea boʻlib, nafaqat alohida xalqlar ichida, balki turli madaniyatlar va jamiyatlarda chuqur ahamiyatga ega.¹

Albatta, oilani ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan oʻrganish psixologiyada taniqli va doimiy mavzu boʻlib kelgan. G. M.Andreva, N.N.Bogomolova, V.Shoroxova kabi rus psixologlari oilaning dinamikasini asosiy ijtimoiy birlik sifatida tushunishga katta hissa qoʻshdi. Ular oʻz ishlarida oilaviy munosabatlar, rollar va oila tarkibidagi oʻzaro bogʻliqliklarning murakkabliklarini oʻrganib chiqdi.

Bu olimlardan tashqari Gʻarb psixologlari B.D.Parigin, A.I.Antonov, N.N.Obozov, Y.E.Aleshina, S.I.Golod, O.A.Karabanova, G.Roland, D.Vagen, Y.Burgess, L.Terman, M.Odema, P.Boennen, R.Vayss va E.Thydeshavelear ilmiy ishlarida oilaviy-nikoh masalalari, oilaviy munosabatlar va ajrashishning asosiy sabablarini oʻrganishdi. Ularning tadqiqotlari oilaviy hayotning psixologik oʻlchovlari, nikoh dinamikasi va oila barqarorligiga taʼsir qiluvchi omillarni yanada kengroq tushunishga yordam berdi.

Yuqorida nomlari keltirilgan olimlar nikohga moslashish, oilaviy hamjihatlik, aloqa shakllari, nizolarni hal qilish va ajrashishning psixosotsial taʼsiri kabi mavzularga murojaat qilib, oilaning ijtimoiy-

¹ Расулова З.А. Ўзбекларда оила-никоҳ аъналарининг ижтимоий ва этник психологияси. Психол. Фан. док. ... дисс. — Тошкент, 2018.

Yosh qizlarni hayotning turli sohalarida rivojlanishi uchun zarur boʻlgan bilim va koʻnikmalar bilan taʼminlashga qaratilgan mustahkam qoʻllab-quvvatlash tizimlari hamda taʼlim dasturlarini yaratish muhim ahamiyatga ega. Oilalarning yaxlit rivojlanishini targʻib qilish va bu jarayonga maʼnaviy elementlarni kiritish bir xil darajada muhimdir.

psixologik jihatlarini to'g'risida qimmatli tushunchalar berishgan. Ularning jamoaviy hissalari oila dinamikasi atrofida bilimlarni boyitib, oilaviy munosabatlarga xos bo'lgan murakkabliklar va ularni shakllantiradigan psixologik jarayonlar to'g'risida qimmatli istiqbollarni taklif qildi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Potensial kelin yoki kuyovni nafaqat jismoniy xususiyatlariga, balki xarakter va ruh fazilatlariga asoslanib ko'rib chiqish hamda baholash ajdodlar donoligi tomonidan qo'llab-quvvatlangan qadriyatlar va an'analarni aks ettiradi. Ushbu an'analarda turmush o'rtog'idagi tashqi va ichki fazilatlarining ahamiyatini anglab, nikohning yaxlit tabiatini ta'kidlaydi.

Nikoh institutiga qo'yilgan umuminsoniy qadriyat va u bilan bog'liq chuqur madaniy an'analarni e'tirof etish orqali biz oila barqarorligining doimiy ahamiyatini va ajdodlarimiz tomonidan aytilgan abadiy donolikni tasdiqlaymiz. Ushbu e'tirof tobora o'zaro bog'liq bo'lgan dunyoda oilaviy barqarorlik va hamjihatlikni tarbiyalash uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Yangi oilaning shakllanishi uni tashkil etuvchi shaxslar ichida noyob fazilatlar va atributlarning yaqinlashishini o'z ichiga oladi. Ushbu transformatsion jarayon ko'pincha nikohdan oldin to'liq amalga oshirilmagan bo'lishi mumkin bo'lgan integral fazilatlarini rivojlantirishga olib keladi. Oila birligini tashkil etish to'g'risidagi qaror, shuningdek, sheriklarni o'zaro tushunish va kelishuvga asoslanib, ma'lum cheklovlarni ixtiyoriy ravishda qabul qilishga tayyorligini anglatadi².

Shu nuqtayi nazardan, oila qurish salohiyati sabr-toqat, murosas, hamdardlik va moslashuvchanlik kabi fazilatlarini rivojlantirish va birlashtirishni talab qiladi. Bundan tashqari, oilaviy totuvlik uchun majburiyat ko'pincha o'zaro hurmat va aql doirasida bir-birining ehtiyojlarini, intilishlarini tan olishni taqozo etadi.

Nikoh doirasida ma'lum cheklovlarni ixtiyoriy ravishda qabul qilish yetuklikning namoyishi sifatida qaralishi mumkin. Bu birgalikda hayotning murakkabliklarini boshqarish uchun shaxslar tomonidan qilingan ongli tanlovni aks ettiradi.

Yosh oilani turli sharoitlarda uning alohida tarkibiy qismlarini qo'llab-quvvatlash uchun asta-sekin o'zini o'zi tartibga soluvchi mexanizmlarni o'rnatadigan dinamik tizim sifatida ko'rish mumkin. Ushbu mexanizmlar ko'pincha odatiy xulq-atvor normalari shaklida bo'lib, oilaviy hayotning turli qirralarini boshqaradi va shakllantiradi.

Bundan tashqari, hissiy qo'llab-quvvatlash doirasida empatiyani rag'batlantiradigan me'yorlarni yetishtirish, hissiyotlarni tasdiqlash va

² Арапбаева Д.Қ. Келинлар оилага мослашувининг этнопсихологик хусусиятлари (қозоқ оилалар мисолида). Психол. Фан. номз. ... дисс. — Тошкент, 2012.

qulaylikni ta'minlash oila a'zolari farovonligini saqlashning muhim mexanizmlari bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Oila rivojlanib borishi bilan ushbu me'yorlar va o'zini o'zi boshqarish mexanizmlari ijobiy va yaxlit oilaviy muhitni tarbiyalashda ajralmas bo'lib, uning barcha a'zolari uchun qo'llab-quvvatlash, yo'l-yo'riq va barqarorlikni ta'minlaydi.

Yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillardan tashqari bu jarayonga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan bir qancha yordamchi sabablar ham mavjud. Ushbu yordamchi sabablar ko'pincha moslashish sodir bo'ladigan kengroq ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va psixologik kontekstlar bilan chambarchas bog'liq. Yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishining ba'zi yordamchi sabablari quyidagilardan iborat:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar: kelinning oilasi va keng jamoaning ijtimoiy-iqtisodiy holati moslashish jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Iqtisodiy barqarorlik, resurslardan foydalanish va moliyaviy xavfsizlik kelinning farovonlik tuyg'usiga hamda yangi oilasiga moslashishiga ta'sir qilishi mumkin.

2. Huquqiy va institutsional omillar: huquqiy va institutsional asoslar, shu jumladan, nikoh to'g'risidagi qonunlar, mulk huquqlari va gender tengligi to'g'risidagi qonunlar yosh kelinlarning moslashishini shakllantirishi mumkin.

3. Ta'lim imkoniyatlari: kelinning ta'lim darajasi va ta'lim olish imkoniyatlaridan foydalanish uning moslashuviga ta'sir qilishi mumkin. Ta'limning yuqori darajalari kelinga ko'proq qaror qabul qilish kuchi hamda oilada avtonomiyani ta'minlashi mumkin.

4. Jamiyat: kelinning hamjamiyati, ijtimoiy tarmog'idagi umidlar va me'yorlar uning moslashuvida muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Nikohga, oilaviy rollarga va jinsga bo'lgan ijtimoiy munosabat kelinning yangi oilasiga moslashishdagi tajribasi va muammolarini shakllantirishi mumkin.

5. Salomatlik va farovonlik: yosh kelinning jismoniy va ruhiy salomatligi, shuningdek, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish va qo'llab-quvvatlash uning oilaviy hayotga moslashishiga ta'sir qilishi mumkin. Sog'liqni saqlash muammolari yoki sog'ligiga yetarli e'tibor bera olmasligi moslashish jarayonida qo'shimcha to'siqlarni keltirib chiqarishi mumkin.

6. O'tmishdagi tajribalar va travma: kelinning o'tmishdagi tajribalari, shu jumladan, har qanday travma yoki zo'ravonlik tarixi uning oilaviy hayotga moslashishiga ta'sir qilishi mumkin. Moslashuv jarayoniga

Oila sharoitida moslashish umumiy oila me'yorlari, qadriyatlari va urf-odatlarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, shu bilan birga, oila a'zolari bilan o'zaro munosabatlar dinamikasini o'rganadi. Bu oila doirasida muloqot, qaror qabul qilish, hissiy ifoda va qo'llab-quvvatlashga nisbatan keng tarqalgan munosabatlarni tushunish va o'zida mujassamlashtirishi mumkin.

ta'sir qilishi mumkin bo'lgan har qanday o'tmishdagi travmani bartaraf etish uchun qo'llab-quvvatlovchi aralashuvlar, manbalar kerak bo'lishi mumkin.

7. Madaniy va diniy amaliyotlar: oila va kelin jamoasidagi madaniy, marosimlar va urf-odatlar uning moslashuviga ta'sir qilishi mumkin. Ushbu amaliyotlarni tushunish hamda ishtirok etish moslashish jarayonining bir qismi bo'lishi mumkin.

Ushbu yordamchi sabablar asosiy omillar bilan o'zaro bog'liq va yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashuvining murakkabligiga yordam berishi mumkin. Mazkur omillarni tan olish hamda ularga murojaat qilish yosh kelinlarning yangi oilaviy muhitda farovonligi va muvaffaqiyatli moslashishini qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir.

Sotsiologiyada o'rganilganidek, psixologik moslashuv ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, bu esa o'z navbatida, o'zaro ta'sirning turli shakllarida, jumladan, shaxslarning boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishlari va faol ishlarda ishtirok etishlarida namoyon bo'ladi. Oila dinamikasiga tatbiq etilganda, moslashish jarayoni xuddi shu tarzda oila birligi ichidagi me'yorlar va qadriyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Oila sharoitida moslashish umumiy oila me'yorlari, qadriyatlari va urf-odatlarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, shu bilan birga, oila a'zolari bilan o'zaro munosabatlar dinamikasini o'rganadi. Bu oila doirasida muloqot, qaror qabul qilish, hissiy ifoda va qo'llab-quvvatlashga nisbatan keng tarqalgan munosabatlarni tushunish va o'zida mujassamlashtirishi mumkin.

Bundan tashqari, shaxslar oilaviy hayotga moslashganda, ular ko'pincha oilaviy mavqeyi bilan bog'liq taxminlar, rollar va mas'uliyat haqida yuqori xabardorlikni rivojlantiradilar. Bu oilaviy tadbirlarda faol ishtirok etishni, uy vazifalarini baham ko'rishni, oila tarkibidagi munosabatlar va o'zaro munosabatlarning nozik dinamikasini tushunishni o'z ichiga olishi mumkin.

Oilaviy hayotga moslashish jarayoni oila birligining me'yorlari, qadriyatlari va xulq-atvor kutishlarini o'zlashtirishning ko'p qirrali sayohatini talab qiladi, shu bilan birga, uning kundalik hayotida faol ishtirok etadi va uning a'zolari bilan konstruktiv munosabatlarni rivojlantiradi.

Dastlabki bosqichlarda yangi tashkil etilgan oila ko'pincha moddiy, psixologik va ijtimoiy-psixologik sohalarni qamrab oladigan bir qator muammolarga duch keladi, bu uning barqarorligi va hamjihatligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oila-nikohga moslashish jarayonining samaradorligi yosh oilaning mustahkamligi va barqarorligini

shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oila bu qiyinchiliklarni qanchalik yaxshi boshqarayotganini baholab, uning barqarorligi yoki beqarorligi to'g'risida xulosa chiqarish mumkin.

Moddiy muammolar: moliyaviy yetishmovchilik va oila byudjetini yaratish stressning muhim manbayi bo'lishi mumkin. Muvaffaqiyatli moslashish moliyaviy boshqaruv amaliyotini rivojlantirishni va byudjetlashtirish, uzoq muddatli moliyaviy maqsadlar bo'yicha birgalikda qaror qabul qilishni o'z ichiga oladi.

Psixologik muammolar: hissiy moslashish, kutishlarni boshqarish, rollar va mas'uliyatlardagi o'zgarishlarni yengish odatiy psixologik to'siqlardir. Samarali moslashuv ochiq muloqot, o'zaro qo'llab-quvvatlash va hissiy stress omillarini bartaraf etish uchun kurash strategiyasini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy-psixologik muammolar: katta oilaviy tarmoqlarga, ijtimoiy doiralarga va jamoaga qo'shilish oila dinamikasiga ta'sir qilishi mumkin. Muvaffaqiyatli moslashish ushbu tashqi ta'sirlarni boshqarishni o'z ichiga oladi, shu bilan birga, yaqin oila birligida kuchli shaxsiyat va birlik tuyg'usini rivojlantiradi.

Oilaning ushbu muammolarni samarali hal qilish va boshqarish qobiliyati, shuningdek, moslashuvchanlik, o'zaro qo'llab-quvvatlash va muammolarni hal qilish imkoniyatlarini namoyish etish oilaning moslashuvchanligi va potensial barqarorligi to'g'risida tushuncha berishi mumkin. Bundan tashqari, kerak bo'lganda tashqi yordam so'rashga tayyorlik, masalan, maslahat yoki jamoat resurslari orqali qiyinchiliklarni hal qilishda proaktiv yondashuvni ham ko'rsatishi mumkin³.

Oxir-oqibat, oila-nikohga moslashish jarayonining samaradorligi yosh oilaning potensial barqarorligini baholash uchun muhim parametr bo'lib xizmat qiladi, chunki u yaxlit va uyg'un birlikni shakllantirishning dastlabki bosqichlarida harakat qiladi.

Yakuniy qism. Xulosa qilib aytganda, sog'lom va gullab-yashnayotgan oilalarni tarbiyalash va yosh qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda bir nechta asosiy fikrlar ham shaxslarning, ham oilaning umumiy farovonligiga hissa qo'shishi mumkin:

1. Ta'lim va uni kuchaytirish: yosh qizlarga keng qamrovli ta'lim berish, shu jumladan, hayotiy ko'nikmalar, hissiy aql va tanqidiy fikrlash, ularga ongli qarorlar qabul qilish va oilaviy hayotning murakkabliklarini ishonch bilan boshqarish imkoniyatini berishi mumkin.

2. Gender tengligi: gender tengligini ta'kidlaydigan va an'anaviy gender rollariga qarshi kurashadigan muhitni yaratish yosh qizlarning

Ijtimoiy-psixologik muammolar: katta oilaviy tarmoqlarga, ijtimoiy doiralarga va jamoaga qo'shilish oila dinamikasiga ta'sir qilishi mumkin. Muvaffaqiyatli moslashish ushbu tashqi ta'sirlarni boshqarishni o'z ichiga oladi, shu bilan birga, yaqin oila birligida kuchli shaxsiyat va birlik tuyg'usini rivojlantiradi.

³ Андреева Т.В. Семейная психология. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.

oilasharoitida agentlik va mustaqillik hissi bilan o'sishini ta'minlashga yordam beradi.

3. Muloqot va hissiy aql: ochiq, hurmatli va empatik muloqotning muhimligini ta'kidlash yosh qizlarni oila ichidagi munosabatlarni boshqarishga tayyorlashga yordam beradi. Hissiy intellektni rivojlantirish, shuningdek, ularga sog'lom va konstruktiv tarzda harakat qilish, his-tuyg'ularni ifoda etish imkonini beradi.

4. O'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash: oilaviy munosabatlarda o'zaro hurmat, hamdardlik va qo'llab-quvvatlash qadriyatlarini singdirish ota-ona, bola va aka-ukalarning sog'lom o'zaro munosabatlari uchun asos yaratishi, oilaviy muhitni tarbiyalashi va uyg'unlashtirishi mumkin.

5. Hayot muvozanati va farovonligi: jismoniy salomatlikni saqlash, ruhiy farovonlikni birinchi o'ringa qo'yish, shaxsiy manfaatlar va sevimli mashg'ulotlarni tarbiyalashni o'z ichiga olgan hayotga muvozanatli yondashuvni rag'batlantirish yosh qizlarning voyaga yetishi va oxir-oqibat o'z oilalarini qurish haqida o'ylashi mumkin.

6. Oila dinamikasini har tomonlama tushunish: yosh qizlarga turli xil oilaviy dinamikani kuzatish, ular bilan muloqot qilish va tushunish imkoniyatlarini taqdim etish ularga oilaviy hayotning murakkabliklari va quvonchlari to'g'risida nozik tushunchalarni rivojlantirishga imkon beradi.

Hayotning turli bosqichlarida yuqorida ko'rsatilgan ijtimoiy-psixologik omillarni muntazam ravishda o'rganish, turmush qurgan qizlar oilaviy hayotga moslashganda duch keladigan ehtiyojlar, tajribalar va muammolar haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etishi mumkin. Ushbu tushuncha yosh qizlarning yangi oilaviy rollari doirasida yanada oson va samarali moslashish jarayonini yengillashtirish uchun moslashtirilgan qo'llab-quvvatlovchi tadbirlar, ta'lim dasturlari va resurslarni ishlab chiqish haqida yetarlicha yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Расулова З.А. Ўзбекларда оила-никоҳ аънаналарининг ижтимоий ва этник психологияси. Психол. Фан. док. ... дисс. – Тошкент, 2018.
2. Аратбаева Д.Қ. Келинлар оилага мослашувининг этнопсихологик хусусиятлари (қozoқ оилалар мисолида). Психол. Фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2012.
3. Андреева Т.В. Семейная психология. – СПб.: Речь, 2004.